

Premio Internazionale Carlo Scarpa per il Giardino

25. izdanje, 2014. godine

Osmače i Brežani

Srebrenica, Bosna i Hercegovina

Osmače i Brežani

Odluka žirija

Žiri Internacionalne Nagrade Carlo Scarpa za Vrt jednoglasno je odlučio da posveti dvadeset i peto izdanje Osmačama i Brežanima, selima u Podrinju, na području istočne Bosne, na granici sa Srbijom. Nalazimo se na visoravni iznad Srebrenice, izbrazdanoj vodenim vijugama i nalik na jezgru oraha, stisnutoj unutar dubokih jaruga velike, krivudave Drine, sudbonosne rijeke u historiji i kulturi Europe, granici, ali ujedno i poveznici civilizacija koje su se susrele u Balkanskoj regiji. Teritorija ispred koje je neizbježno zapitati se o suprotnostima između ljepote prirode i sveprisutnih znakova rata, čiji su tragovi još uvijek vidljivi. Osmače i Brežani čine zajedno jedno od mnogih mjesta u Bosni i Hercegovini iz kojih je prije dva desetljeća otrgnut život iz zajednice, uništen njihov dugogodišnji multikulturalni suživot, a preživjeli su posvuda. Među njima, sa vlastitim svjedočanstvom i iskustvom, jedna mala grupa porodica poljoprivrednika i stočara već par godina unazad pokušava da pronađe put za povratak i tok sjećanja, izgradi nove odnose među ljudima, obnovi neophodnu vezu između prostora koji će koristiti, zemlje koju će obrađivati, kuća koje će popraviti, ljudskih odnosa koje treba ponovo stvoriti.

“Prije rascjepa”, 1991. godine, Osmače su imale 942 stanovnika, a Brežani 273. Od 1993. do 2002. godine ovdje nije bilo nikoga. Danas, stotinjak osoba živi u zaseocima oko Osmača: Mahala, Hadrovići, Sedlari, Podstran, Prisoje, Mursalovići, Šećimići; dok neke druge porodice žive u zaseocima obližnjeg sela Brežani: Primilac, Posolila, Gajić, Turija.

Ovaj prostor izgleda kao arhipelag sela, autentičnih zajednica koje su međusobno udaljene i po nekoliko stotina metara, raširene na dvadesetak kvadratnih kilometara, na visini između 900 i 1.000 metara nadmorske visine, obilježene tokovima vode, nacrtane livadama i šumama. Svako selo je sastavljeno od različitog broja porodičnih kuća, odvojenih jedne od drugih, ali ipak zajedno toliko da se može definirati prostor i ime mjesta na kojem su izgrađene.

Svaka kuća, građevinski proizvod čija jednostavnost konstrukcije vidljivo proizilazi iz nedostatka sredstava na raspolaganju, pojedinačno posjeduje vlastiti, otvoreni prostor koji je namijenjen za držanje domaćih životinja, baštu, voćnjak; jedan privatni posjed koji sa više strana graniči sa zemljom komšija, a sa jedne strane sa javnim prolazom, te na ovaj način postaje stvarni prostor za odnose, bliskost, razmjenu plodova zemlje i kuhinje. Svakodnevni međuljudski i međuporodični odnosi, izrazi zajedničke materijane civilizacije i kolektivne brige o fizičkom ambijentu, čine se u stanju da vremenom izgrade novo zajedničko antropološko tkivo, zasnovano na bazi punog poštovanja razlika u kulturama, ukusima i vjerskim običajima. Kuće i njihovo neposredno okruženje su čvorovi mreže koja postaje, na razini sela, temeljna mjera prostora i vremena zajednice.

Odnos sela je bez hijerarhije i bez središta, što nas iznenađuje. Ali, u stvarnosti, naseljeni arhipelag koji daje oblik jednom multikulturalnom mikrokosmosu se formira unutar granica prostora i prisutnosti znakova različitih sjećanja i manifestacija svetog, različitih vjerskih objekata, malim grobljem, malim hramom sa imenima poginulih, raskrslanicom sa fontanom kao mjestom okupljanja za osobe koje prolaze i za životinje koje pasu.

Poprima simbolički značaj škole koja je “prije” imala više od 500 učenika iz raznih sela u jednom lijepom i “modernom” školskom objektu iz sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, danas u ruševinama, u centru velikog proplanka između šuma naselja iz Osmača i onih iz Brežana.

Put povratka je krenuo od dvije hiljade i neke godine i odvija se u okviru teškog procesa prorade i iznalaženja načina za malim naprecima, dok još uvijek sve – osobe, kuće, korov koji je prekrilo livade, nastavlja pokazivati težinu jedne traume i dugotrajnog odsustva.

Rad na dokumentaciji i historijskom prikazu četvorogodišnjeg perioda od 1992.-1995., a posebno okrutnosti iz jula 1995. godine, po mnogima već definisanim kao genocid, je daleko od zaključenja. U julu 2013. godine ukopani su ostaci još 409 osoba, tako da je sada ukupan broj sahranjenih u Memorijalnom centru u Potočarima 6.066. U Tuzli, u Centru za identifikaciju, nalaze se ostaci 1.500 žrtava koje još uvijek nisu identifikovane; a zvanične procjene govore da će biti sakupljeno još 500 ostataka. Rad na pronalasku, sastavljanju i pružanju mira žrtvama otežano je i zbog toga što su, nakon zatrpavanja u masovne grobnice, njihova tijela bila raskomadana i razbacana u druge masovne grobnice, takozvane "sekundarne" raširene po cijeloj sjeveroistočnoj Bosni, sa ciljem sakrivanja dokaza.

Od završetka rata prošlo je sedam godina izbjeglištva, dijaspore, prognanstva, prije nego se 2002. godine registriju prvi povratci. Ovaj fenomen se dešava u cijelom Podrinju, teritoriji koja je administrativno podijeljena na više općina, među njima i Srebrenicu i Bratunac, u kojim su nastanjene desetine manjih mjesnih zajednica, od njih 19 se nalazi u opštini Srebrenica, uključujući i Mjesnu zajednicu Brežane, u čiji sastav ulazi i selo Osmače.

Mali koraci povratka i njihova moć da se uskoro pretvore u energiju potrebnu da se ostane, na svom putu pronalaze bliskost i solidarnost, stvarane godinama i nepobitnim činjenicama, koje se nikad nisu ugasile. A sva ova bosanska dešavanja crpe snagu iz razmišljanja Alexander Langer (Vipiteno/Sterzing 1946.-Firence 1995. godine), osobi koja je prošla kroz ratne godine ostavljajući maieutičku podlogu bez koje se ne može. Posebno *Deset tačke za suživot*, 1994. godine, postavio je teoretsku i praktičnu bazu za pronalazak puta za povratak, ističući da su «mješovite međuetničke grupe, koliko god male bile, pionirski začeci kulture suživota».

Ali unutrašnja, prikrivena energija je ona koja, narastajući ponovo, teško i polagano, uspjeva malo po malo privući i zainteresovati za nove inicijative i projekte. Irfanka Pašagić, psihijatar, dobitnica Internacionalne Nagrade Alexander Langer 2005. godine, promotor i direktorica udruženja Tuzlanska Amica u Tuzli, bila je aktivna već od 1992. godine u liječenju i pomaganju žena i djece sa teritorije podvrgnute "etničkom čišćenju", među kojima je i Srebrenica. Godine 2005., uz aktivno sudjelovanje Fondacije Alexander Langer i Tuzlanske Amice, nekoliko mladih različite etničke i nacionalne pripadnosti i različite vjerske tradicije, koji su 1995. bili djeca, zajedno stvaraju neformalnu grupu Adopt Srebrenica, kako bi razmislili o svojoj budućnosti i perspektivama za svoj grad.

Tokom narednih godina desetak porodica je započelo dijalog, a onda kasnije, kao prave i autentične pionirske vrste, načinile su odlučujući korak povratka u sela visoravni, kako bi ponovo počeli obrađivati zemlju očeva i majki, ponovo je zavoljeli, brinuli se o njoj. I u jednom takvom kontekstu, u 2010. godini, na Osmačama se počinje sa poljoprivrednim eksperimentom uzgoja heljde, jednoj od mnogobrojnih započetih inicijativa u raznim zonama Podrinja, kao instrument za razmjenu znanja i prakse koja uključuje operatere i tehničare iz raznih internacionalnih realnosti, u raznim sektorima agro-šumarsko-stočarske ekonomije, posebno u uzgoju žitarica, voća, sitnog voća i uzgoju ovaca i goveda.

Godine 2011., Adopt Srebrenica, u saradnji sa Historijskim Arhivom u Bolzanu, planira jedan centar za dokumentaciju o individualnim i kolektivnim pričama zajednice. Ovo je još jedan korak prema pomirenju različitih sjećanja, u ubjeđenju da bilo koji mogući prijedlog za budućnost ne može a da se ne rodi iz poznavanja i šticeanja zajedničkog historijskog naslijeđa.

Teško je dati tačan broj svih saradnika i prijatelja ovog kolektivnog iskustva u brizi prema zemlji koje se dešava u Srebrenici, o ovim porodicama koje žive i rade na Osmačama i Brežanima, ali ćemo neke, osim već navedenih fondacija Alexander Langer i

Tuzlanske Amice, spomenuti: Centar za mir Općine Venecija, Agronomi i Šumari bez granica iz Padove, Zadruga organske poljoprivrede El Tamiso i Udruženje za saradnju i solidarnost iz Padove. Projekat koji je trenutno u toku radi na poboljšanju uzgajanja heljde i drugih vrsta prilagođenih uvjetima tla i datom mjestu, nosi značajan naziv *Sijući povratak* i podržan je od strane Tavola Valdese (Valdeški sto). U augustu 2013. godine je pokrenuta, oko grupe Adopt Srebrenica, i internacionalna mreža solidarnosti koja uključuje razne gradove i kulturne centre.

Internacionalna Nagrada Carlo Scarpa za Vrt se uključuje u ovu grupnu sliku ideja i inicijativa, definirajući djelimično vlastitu ulogu i svoj poseban doprinos u pokušaju da se izbliza razumije, sa obavezom da se bolje spoznaju duboki razlozi koji vežu osobe pojedinačno, grupe porodica ili male grupe zajednica u mjestu naseljenom njihovim sjećanjima i namjerama. Razlozi i veze toliko jake da im dozvoljavaju da se suoče, kao što se vidi iz slučaja Osmača i Brežana, i prevaziđu jaz koji se čini nepremostiv. Dijalog sa protagonistima i njihovo direktno svjedočenje nam pomaže da vidimo koji najprikladniji način može biti i koji najkorisniji alati počevši od obrade zemlje, kako bi se preuzela briga o fizičkom ambijentu i široj slici života mjesta koje je označeno nedavnom traumom, posljednjim teškim akumuliranim slojem na beskonačnim geopolitičkim metamorfozama u dugoj historiji i širokoj euromediteranskoj geografiji.

Ovo mjesto, ova dešavanja pomažu nam da shvatimo smisao i vrijednost iskustva malih socioekonomskih razmjera i visoke građanske vrijednosti, koje se svrstava, sa simboličkim značajem, u rasprostranjeni fenomen "povratka zemlji". Izbliza i hitno, daje nam na znanje potrebu za izgradnjom multikulturalnog prostora, ne u smislu dijeljenja po razlikama, nego kao jedinstvenog prostora za suživot različitih. Dvojici protagonista, predstavnika i svjedoka ispred svojih zajednica, svojih kultura, svojih sela, Muhamedu Avdiću i Veliboru Rankiću, žiri je odlučio dodijeliti Pečat Carlo Scarpa, kako bi izrazili osjećaj privrženosti, blizine i ohrabrenja, kao potvrdu predanosti u spoznaji i podizanju svijesti svima o poteškoćama, o nadama u njihovom naporima i kako bi im se zahvalili na životnoj lekciji, vrlo aktuelnoj i univerzalnoj, koja dolazi iz njihove zapanjujuće snage otpora sa visoravni.